

TARİH YÖNÜNDEN SOKAKLARIN DİLİ

Birkaç yıldan beri, Konya mahallelerini incelerken bazı sokak isimlerinin tarihe ışık tuttuğunu gördüm. Sokak isimlerinin bir kısmının Osmanlı Dönemine ait olduğunu, bir kısmının Osmanlı Döneminden Cumhuriyet Dönemine intikal ettiğini, bir kısmının isimlerinin 1930'lu yıllardan itibaren, bir kısmının da günümüzde konduğunu müşahade ettim.

Bilhassa Osmanlı Dönemindeki sokak isimleri ile bu dönemden Cumhuriyet Dönemine intikal eden isimler şehir tarihine ışık tutuyor ve önemli mesajlar veriyor. Bazen otuzlu yıllardan sonra konulan isimler üzerinde bile durmak gerekiyor. Fakat günümüzde konulan sokak isimleri genellikle bir anlam ifade etmekten çok uzak bulunuyor. İçlerinde "Kabak Sokak", "Hıyar Sokak" gibi anlamsız, hatta çirkin sokak adları bile var.

Bir de Konya'nın tarihine kültürüne hizmet eden bazı insanların isimleri evlerinin bulunduğu sokaklara verilmiş. Mesela Şems Parkı'nın doğusunda, Zemburi, Tercüman ve Devle mahallelerindeki "Hattat Mahbup Sokak", "Yalvaçlı Hoca Sokak", "Hadimli Hoca Sokak" ve "Muallim Ferit Sokak" ve "Gilisralılar Sokak" gibi sokak isimleri var. Bunlar da son derece önemli.

M. Ali UZ

Bu isimlerden bu insanların yıllarca nerede ikamet ettikleri anlaşıyor. Yalnız bahsettiğimiz bölgede son değişiklik sırasında meşhur "Hattat Mahbup Sokak", işgüzar bir görevli tarafından, "Hattat Mahmut Sokak" şekline sokulmuş. Yazdık-çizdik, ama hiç faydası olmadı.

Bir zamanlar Musalla Kabristanı'nın güneyinde Fenari Hamamı'nın yerini tespit etmeye çalışıyordum. Bölgede

araştırma yaparken "Hamam Sokağı"nı görünce işimiz kolaylaştı. Demek ki Cumhuriyet Döneminde bu sokak içerisinde bulunan hamamın kalıntıları mevcut olduğu için sokağa bu isim verilmiş.

Gelecek sayıların birisinde Dedemoğlu Mahallesi üzerinde uzunca duracağım. Bu mahallede Karaman Caddesi'ne açılan bir Han Sokak var. Bu sokağın da, bu çevrede bulunan ve günümüzde yeri bilinmeyen Dedemoğlu Hanı'nın işareti olduğunu düşünüyorum. Pek çok yazar bu hanı, Dedemoğlu Mahallesi ile Kadınlar Pazarı arasında gösteriyor. Oysa bu bölge tamamen kabristan. Nitekim *Konya ve Rehberi* isimli eserin ekinde verilen haritada bu bölge olduğu gibi kabristan olarak işaretlenmiş. Bu sebeple mezkûr hanı bu sokak içerisinde veya yakın çevresinde aramak gerekir.

Günümüzdeki Mimar Muzaffer Cadde-

si, Osmanlı Dönemi krokilerinde “Tah-ta Kale” (Taht-ı Kal’a) olarak gösterilmiş. Kadı Mürsel Camii önünden, Gazi İlkokulunun önüne kadar uzanan bu sokak da, İç Kale’nin bu sakağın önünden geçtiğinin işaretini veriyor.

Kalecik Mahallesi’nde bir sokağın adı, Altınçeşme Sokağı’dır. Bu isim de sokağın hemen güneyinde bulunan Altunlu Çeşme’nin delilidir. Bu ismin Osmanlı Döneminden geldiğini tahmin ediyordum. Geçenlerde yaptığım bir araştırma sırasında bu sokağın adı Osmanlı Döneminde “Medrese Sokağı” imiş. Sokak, İsmail Konevi Medresesi-nin kapısının bu sokağa açılması dolayısıyla bu isimle anılmış.

İlk defa Kalecik Mahallesi’nin etrafının bir surla çevrili olduğunu biz söylemiştik. Bunu da Konya şerhiye sicillerindeki sur kalıntılarının varlığından çıkar-mıştık. Yine bu bölgede bir sokağın adı “Hisar Sokak”tır. Bu isimler tesadüfi isimler olamaz.

Selçuklu Döneminden intikal eden bir Akıncı Mescidi, Türbesi, Medresesi ve Sarayı var. Mescit ve türbe, 1930’lu

yılların başında yıkılarak eski Kız Öğretmen Okulu (Şimdi Rektörlük) bahçesine dâhil edildi. Yeri rektörlüğün güneydoğu köşesinde idi. Medrese ve sarayın tam yeri bilinmiyor. Ama onların da bu çevrede olduğu muhakkaktır.

Geçen yıl yerini tespit ettiğimiz Mevlâna’nın evi ve medresesinin kuzeyindeki sokağın adı, “Saray Sokak” adını taşıırken bu sokak sonradan Ahmet Özdemir Sokak olarak değiştirilmiş. Bundan çıkardığımız sonuç şu: Akıncı Sarayı bu sokak içerisinde veya yakınında bir yerdedir.

Eski Belediye binası, şimdiki İş Bankası çevresindeki bütün tarihî yapılar, Sipahi Pazarı yanında, çevresinde veya yakınında şeklinde gösteriliyor. Fakat bu Sipahi Pazarı’nın tam yerini bilen yok. Bir bilinmeyen bir bilinmeyenle tarif edilmeye çalışılıyordu. Günlerce Sipahi Pazarı’nın yerini tespit etmeye çalıştım. Sonra yerini de tespit ettim. Pazar 1870’li yıllarda kaldırılmıştı. Pazarın yeri bunun için unutulmuştu. Bugünkü Asri Cami’nin önündeki sokağın adı, Eski Tapu Kadastro kayıtlarında

Han Sokağı

“Sipahi Pazarı Sokağı” adını taşıyordu. İşte Sipahi Pazarı burada idi.

Bir de Konya’da çok meşhur olmuş sokaklar da vardı. Bunlardan birisi Avukatlar Sokağı’dır. Bu sokak bugünkü Vakıf İş Hani’nin önündeki sokaktı. Eskiden bu iş hanının yerinde İrfaniye Medresesi bulunuyordu. Sonra yerine İrfaniye Çarşısı yapıldı. Bu çarşının alt katları ile sokağın devamında avukat yazıhaneleri bulunduğundan bu sokak halk arasında Avukatlar Sokağı olarak bilindi. Diğer bir meşhur sokak da Kadılar Sokağı idi. Hocahabib Mahallesi’ndeki bu sokak da Konya’nın meşhur kadılarının evleri bulunduğu için bu sokak hâlâ bu isimle anılmaktadır.

Eskiden çok meşhur bir sokak da Mevlâna Dergâhı’nın hemen doğusundaki “Tamtam Sokağı” idi. Sokak neden bu isimle anılıyordu, bilemiyoruz. Bu sokağın başında Abdurrahman (Kavun) Hoca’nın, sokağın içerisinde de Ağzadelerin evleri vardı. Bu sokak da istimlak edilerek Gül Bahçesi’ne dahil edildi.

Karahafız Medresesi, sokağın başında olduğu ve geniş Karahafız ailesinin evlerinin bu sokak üzerinde bulunmasından dolayı da Kalecik Mahallesi’nde bir sokak “Karahafız Sokak” adını taşır.

Birçok mahalle ismi de böyle... Kerimdede Mektep, Kerimdede Cami ve Kerimdede Çeşme mahallerinin birer anlamı var. Bu mahallelere adını veren Kerim Dede’nin kabri de bu bölgededir.

Muhtar Mahallesi’nin güneyindeki sokak da, önünden geçen Dış Suru hatırlatır. Sokaklarla ilgili örnekler çoğaltılabilir.

Yalnız burada önemli bir nokta var; Konya tarihine aşina olmayan, bu konuda bilgi birikimi bulunmayan insana bu sokak isimleri bir anlam ifade etmez ve hiçbir mesaj da vermez. Onun için sıradan insanların mahalle ve sokak isimlerini araştırmasının bir anlamı olmaz.

Nasıl Konya’da pek çok tarihî mahalle üzerinde araştırmalar yapılıyorsa, bilhassa Osmanlı Dönemi sokak adları

Hattat Mahbub ve Gılisralılar sokakları

ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında verilen sokak isimleri üzerinde de ciddi şekilde durulmalıdır. Böylece mahallelerle ilgili bilgiler değişecek, tarihî doku ile ilgili önemli ipuçları elde edilecektir.

Bu husus, bugüne kadar hiç üzerinde durulmayan bir konu. Araştırmacıların sokak isimleri üzerinde durmasına büyük ihtiyaç var.

Sadece bunlar mı? Daha Konya'da yapılacak çok iş var. Ama çalışma yap-

cak insan sayısı çok az... Kimse alınıp gücenmesin; maalesef Konya ile ilgili pek çok konuda hâlâ eski yanlışlar ve belirsizlikler aktarılmaya devam ediliyor. Masa başında araştırma yapılırsa böyle olur. Kimileri de, "benim şanım ne yüce" havalarında... İş yerine laf ürettiyor. Bu malzeme ile ancak bu kadar iş çıkıyor. Daha söyleyecek çok şey var da, dilimiz varmıyor. Bu kadarını da söylemeden edemiyoruz.

Mimar Muzaffer Caddesi

Hamam Sokağı

ÖZBEKİSTAN İZLENİMLERİ

Ahmet KUŞ

Beş kişilik küçük bir grupla 07 – 12 Temmuz 2012 tarihleri arasında Özbekistan’a kısa bir seyahat gerçekleştirdik. Seyahatimizin asıl amacı Özbekistan’da bulunan Büyük Selçuklu Döneminde inşa edilen ya da onarılan mimari yapıları ve müzelerdeki objeleri görmektir. Seyahatimizin diğer bir amacı da kayda değer abidevi mimari eserlere sahip olan Özbekistan’ı ve kardeş Özbek halkını tanımaktır. İki ülke arasında ufak tefek meseleler olsa da Özbekistan hâlâ bizim için ayrı bir yeri olan bir ülkedir. Kardeşler arasında zaman zaman küçük dargınlıklar, gönül kırğınlıkları olabilir. 6 – 7 yıldan beri yaşananların da gelip geçici, kardeşliğe zarar getirmeyecek, zaman içerisinde halledile-

bilecek meseleler olduğuna inanıyorum. Özbekistan ile yaşanan bu geçici kırılğan sürecin sona ermesi en büyük temennimiz...

Özbekistan Türkiye için çok önemli bir ülke. Bir bütün olarak Türkistan’ın önemi, öteden beri bu coğrafyanın, Türk halkı için taşıdığı manevi değerden kaynaklanıyor. Bu yüzden Türkiye’nin bölgeye bakışı, ABD, Rusya ya da herhangi bir Avrupa ülkesine kıyasla oldukça farklıdır. Ata yurdu olarak gördüğümüz Orta Asya’ya ve aynı kökten geldiğimiz bölge halklarına süper güçler gibi çıkar temelli yaklaşmıyoruz. Bu konuda devlet olarak rasyonel varsayımlar üzerine şekillenen günümüz siyaset bilimine tezat teşkil eden duygusal temelli bir politika yürütüyoruz. Öte

**Şah-ı Zinde
Külliyesi
(Semerkant)**

**Şah-ı Zinde Külliyesi
içerisinde bir
medrese kapısı**

yandan Özbekistan, Türkistan cumhuriyetleri içinde nüfus yönüyle en büyük ve en homojen; coğrafi olarak da üçüncü büyük ülke. İki bin yıllık geçmişe sahip, zengin bir kültürel mirası ve tabii kaynakları bulunuyor. Özbekistan'ın bazı şehirleri bizler için en az Konya, Erzurum, Bursa, Sivas kadar bilinen şehirler. Buharra, Semerkant, Hive, Tirmiz gibi şehirler İmam Buharî, Şeyh

**Semerkant'ta bir
Özbek ailesi**

Nakşibendî, İmam Tirmizî, Ebu Mansur el Matürîdî gibi İslam büyükleri, İbn-i Sina, Biruni, Harezmi, Ali Kuşçu, Uluğ Bey gibi bilim adamları ve Ali Şir Nevai gibi şairlere ev sahipliği yapmış şehirler... Bu ortak değerler Özbekistan'ı bizim için değerli kılan unsurlardan sadece bazıları.

Nedense Batıya yapılan seyahatler pek ilgimi çekmez. Doğunun benim için daima büyüklü ve gizemli bir yanı var. Bu tercihte Türk – İslam coğrafyasına olan özel ilgimin de katkısı büyük. Bu yazıda Özbekistan'la ilgili okuduklarımdan ziyade seyahat sırasında edindiğim izlenimleri aktarmaya çalışacağım. Havaalanları ve karayolu gümrük kapıları bir ülkenin vitrini gibidir. Seyahatler sırasında yaşanan ufak tefek sıkıntılara pek aldırış etmesem de Özbekistan'la ilgili ilk hayal kırıklığım havaalanında başladı. Havalandırma sistemleri çalışmadığı için içerisi durulabilecek gibi değildi. Herkesten deklarasyon formu aldıkları için ülkeye giriş işlemleri bir hayli uzun sürdü. Özbekistan henüz doğu bloğu sendromundan kurtulmadığı için sistem çok hantal bir işleyişe sahip. Ülke dünyayla tam entegre olamadığı için hâlâ eski korkular devam ediyor. Dünyada en zor vize veren ülkelerden biri oldukları için turist gelip gelmemesi pek umurlarında değil. Örneğin Türkiye, Özbekistan vatandaşlarına vize uygulamamasına rağmen Özbekistan devleti Türk vatandaşlarına vize uyguluyor. Sanıyorum bu tutum da iki ülke arasındaki ilişkilerin bir süreden beri limonî olmasından kaynaklanıyor. Ama ben yine de yönetimlerin arasındaki ufak tefek ihtilafların iki kardeş halkı birbirinden ayıramayacağına

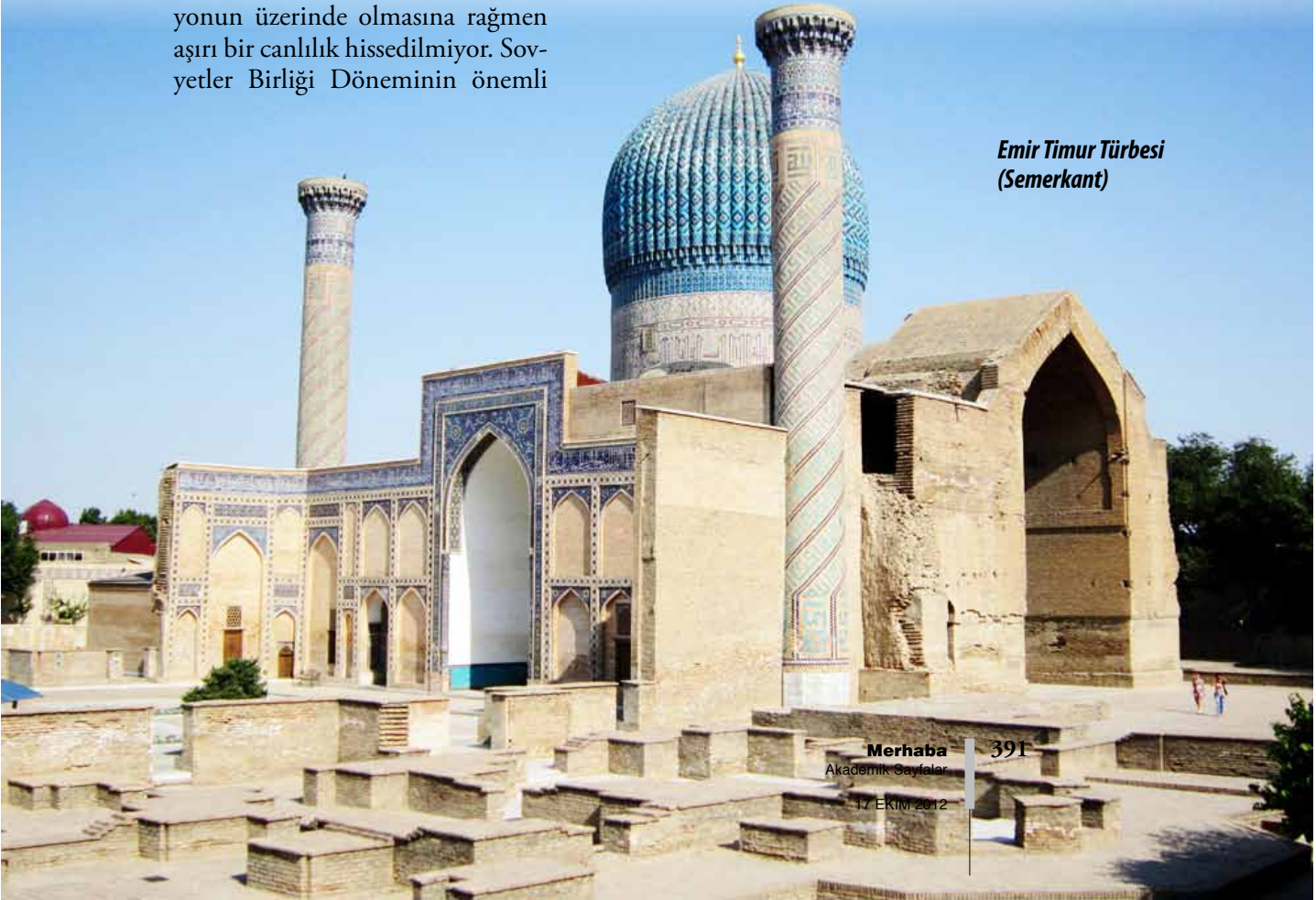
inanıyorum.

Özbekistan'da gördüğümüz dört şehirden ilki Taşkent'ti. İpek Yolu güzergâhı üzerinde önemli bir uğrak yeri olan şehir ilk kez XI. yüzyılda Biruni ve Kaşgarlı Mahmut'un yazılı metinlerinde Taşkent adıyla anılmıştır. Günümüzde Özbekistan'ın başkenti olan Taşkent aynı zamanda ülkenin en kalabalık ve en modern şehridir. 1966 yılında meydana gelen bir deprem sırasında şehir yerle bir olmuş. Depremden sonra Taşkent yeniden inşa edilmiş. Olağanüstü geniş caddeleri, yemyeşil parklarıyla şehir adeta insanı büyülüyor. Ülkemizde bu büyüklükte caddeler ve meydanlar pek fazla olmadığı için Taşkent'in geniş caddeleri ve meydanlarına hayran kalıyoruz. Taşkent yeniden inşa edildiği için şehir merkezinde bizi ilgilendiren herhangi bir tarihî eser bulunmuyor. Şehrin nüfusu iki buçuk milyonun üzerinde olmasına rağmen aşırı bir canlılık hissedilmiyor. Sovyetler Birliği Döneminin önemli

şehirlerinden biri olan Taşkent nüfus bakımından Orta Asya'nın en büyük şehridir. Orta Asya'nın ilk metrosu olan Taşkent Metrosu 1977 yılında hizmete girmiştir. Kukeldaş Camii, Emir Timur Müzesi, Asrafi Müzesi, Gafur Gulam Müzesi, Sanat Müzesi, Özbekistan Tarih Müzesi, Ali Şir Nevai Büyük Opera ve Bale Tiyatrosu Taşkent'te görülebilecek yerlerden bazılarıdır.

Başkentten sonraki durağımız Semerkant. Özbekistan'ın güneyinde yer alan Semerkant Zerafşan ırmağının vadisinde kurulmuştur. Semerkant, Taşkent'e göre daha otantik bir şehir. Özellikle bizim gibi tarihî eserlere karşı ilgisi olan gruplar için Semerkant daha cazip bir yer. UNESCO'nun Dünya Mirası listesinde Özbekistan'dan dört yapı ve şehir bulunuyor. İtçan Kala, Tarihî Buhara şehri, Tarihî Şehr-i Sebz ve kültürlerin birleştiği

**Emir Timur Türbesi
(Semerkant)**

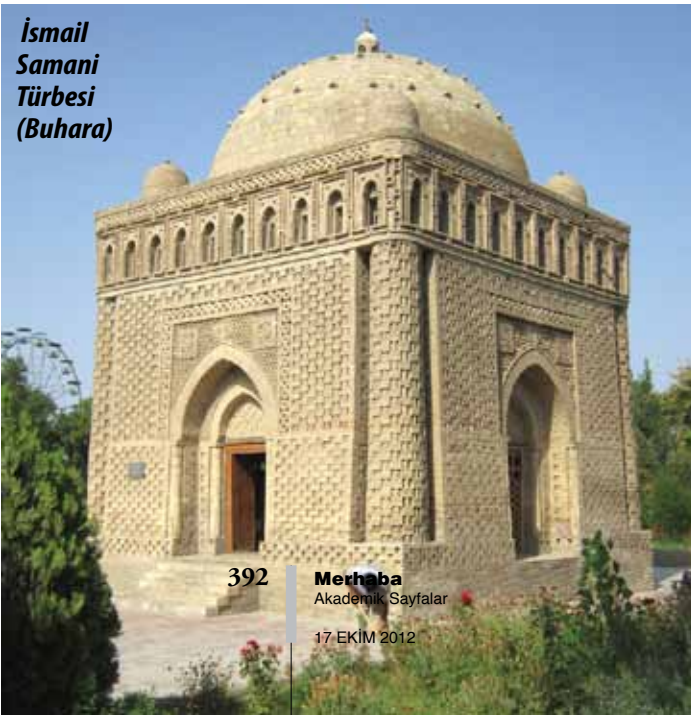

Sher-Dor Medresesi (Semerkant)

Kalan Minaresi (Buhara)

İsmail Samani Türbesi (Buhara)

yer olan Semerkant. Semerkant'ın Dünya Mirası listesine alınmasında en önemli etkenlerden biri kuşkusuz şehrin eski semtlerinin halen büyük ölçüde tarihî görünümünü muhafaza etmesidir. Gerek Semerkant'ta gerekse diğer şehirlerde tarihî doku son derece güzel korunmuş. Yapılan restorasyonlar da çok başarılı. Özbekler sanatkâr insanlar. Halen ahşap, çini ve tuğla işçiliği yeni yapılan binalarda ve tarihî eserlerin onarımında son derece başarılı bir şekilde uygulanıyor. "Kumlu Yer" anlamına gelen "Registan" eski Semerkant şehrinin kalbidir. Etrafı çok güzel bir şekilde düzenlenen bu bölgede Uluğ Bey Medresesi, Sher-Dor Medresesi, Tilya-Kari Medresesi ve Eski Ticaret Çarşısı bulunuyor. Afrasiyab Müzesi, Emir Timur Türbesi, Şah-ı Zinde Türbeleri, Bibi Hanım Camii, Türbesi ve Medresesi, Ebu Mansur el-Matürîdî Türbesi ve Uluğ Bey Rasathanesi Semerkant'ta görülmesi gereken başlıca eserlerdir.

Özbekistan'daki diğer önemli bir tarihî şehir de Buhara'dır. Buhara'nın en önemli özelliği şehir merkezindeki tarihî bölgenin bütün olarak korunmuş olmasıdır. Zaten şehir de bu sebeple ilgi çekiyor. Tarihî yapılar birbirine yürüyüş mesafesinde bulunduğu için Buhara yürüyerek gezilebiliyor. Buhara'da bulunan tarihî havuzların sayısı daha önce 200 civarındaymış fakat bu havuzlardan 20 kadarı günümüze ulaşmış. Serinlemek amacıyla yapılan havuzların suyu sık değiştirilmediği için geçmişte salgın hastalıklara sebep oluyormuş. Su sistemini modernize eden Bolşevikler havuzları da kurutmuşlar. Geçmişte şehrin dört bir yanını süsleyen bu havuzlardan sadece Lebi Havuz nispeten eski fonksiyonunu devam ettiriyor. Tarihî binaların yakınında yer alan Lebi Havuz

Meydanı halen otantik görünümünü koruyor. Etrafındaki restoran ve çay bahçesi her daim kalabalık. Buhara'daki tarihî eserlerin çoğu restore edilmiş. Restorasyonlar çok başarılı. Nakşibendî Türbesi, Ark Kalesi, Bolo Havuz Mescidi, Mir Arap Medresesi, Kalan Minaresi ve Mescidi, Uluğ Bey Medresesi ve Buhara Emiri'nin yazlık sarayı Buhara'da görülmesi gereken yerlerden bazılarıdır.

Özbekistan'da gördüğümüz son şehir, gezginlerin pek gitmediği Afganistan sınırında yer alan Tirmiz şehriydi. Yoları bozuk olduğu için Özbekistan'a gelen turistler genellikle Tirmiz'e gitmeyi göze alamıyorlar. Bizim Tirmiz'e gitme sebebimiz ise ünlü hadis âlimi İmam Tirmizi Türbesi ve Sultan Saadet Külliyesi'ni ziyaret etmektir. Her iki yapı da projemizde yer alıyor. Jarkurgan Minaresi ve Aral Peygamber Adasındaki Zülkif Türbeleri de listemizde olmasına rağmen Afganistan sınırına yakın oldukları için gidemedik. Amu Derya Nehri Afganistan ile sınırı oluşturuyor. Eski Tirmiz şehrinin yer aldığı bölgeye giden yol Afgan sınırının yakınından geçiyor. Yakında bulunan Afgan kasabaları yoldan görülebiliyor. Çoğu tarihî eserler gibi İmam Tirmizi Türbesi de restore edilmiş ve etrafı yeşil alan olarak düzenlenmiş. Eski Tirmiz şehrinin sur kalıntılarının dışında yer alan türbenin biraz ilerisine bir de müze inşa edilmiş.

Geleneksel kıyafetleriyle Özbek kadınları

Emir Timur Türbesi'nden çini motifleri

Tarihî Tirmiz surları

ACÂ'İB-İ MAHLÛKÂT-I MUSAVVER

Acâ'ib-i Mahlûkât-ı Musavver yahut *Terceme-i Kitâbü'l-'acâib ve'l-garâ'ib*, Gelibolulu Musluhiddîn Surûrî tarafından hocalığını yaptığı Şehzâde Mustafa için Arapçadan tercüme edilmekte iken, 25 Şevval 960/4 Ekim 1553'te Şehzade Mustafâ'nın Karaman Ereğli'sinde Hurrem Sultan, Mihrimah Sultan ve Mihrimah'ın kocası Rüstem Paşanın entrikaları sonucu babasının verdiği bir emirle katlettirilmesi üzerine -bu elim hadisenin mütercimini derinden etkilediği için- yarım bırakılmıştır (Güleç 2001: 22).

Tam künyesi "Muslihu'd-dîn Mustafâ b. Şa'bân el-Gelibovî er-Rûmî" (Güleç 2001: 11) olan Gelibolulu Musluhiddîn Surûrî, 1491 yılında Gelibolu'da doğdu. Sultân Süleymân-ı Kânûnî şehzâdelerinden Mustafâ Sultân'a bir zaman muallimlik ettikten sonra çekilerek irtihâline kadar tadrîs ile meşgûl olmuştur. Otuz kadar müellifâtı vardır. *Mesnevî-i Şerîfe*, *Gülistân'a*, *Bostân'a* *Divân-ı Hâfız'a* şerhler yazmıştır (Muallim Nâcî 1978: 474).

7 Cemaziyellevvel 969/13 Ocak 1562'de kolera salgınında vefat ederek Kasımpaşa semtinin Beyoğlu cihetinde inşa ettirdiği mescidin haziresinde mihrabın önüne rastlayan yere defin olunmuştur. Mezarı tam olarak, Kasımpaşa'da Mevlevihâne'nin yukarısında kendi yaptırdığı taş minareli caminin avlusu içinde, Aynalı Çeşme'ye çıkan yolun yanındadır. Merhumun mezar taşında kendisinin söylediği şu beyit

yazılıdır:

Her kim kabründen du'â ide geçe

Cennete imân ü Kur'ân ile göçe
(Güleç 2001: 15).

Kitabın Ketebesi:

1. evvelen sâhibü's-sa'âdetü'l-ukbâ Hazret-i Sultân Mustafâ bi-takdîr-i ilâhî

2. mazhar-ı kahr-ı pâdişâhî vâkî'olub bu nişîmenü'l-âmden irtihâl

3. ve me'men-i (yer, mahal) dârü's-selâma intikâl eyleyüb hâcesi olan Surûrî fakîr

4. bu emîrden dil-gîr (kırgın, gücenmiş) olub te'lîfden ferâgat kılub kitâb nâ-tamâm kalub

5. bu iki du'âya muhtâc olan bî-çârelere hayır du'â olunmak için mâcerâyâ işâret

6. olundı * bunlara du'â-i hayr idene Allah Ta'âlâ rahmet eylesün *

7. âmin li-senetün sittîn ve tis'a-mi'e (960/1552-1553) *

8. fekad temmet hazihi'n-nushatü'l-mübâreketü'l-meshâ-i *

9. bi-şerhi'l-kitâbu'l-acâ'ibü'l-garâ'ib alâ yed *

10. il-'abdu'l-fakîru'z-zelîl bende-i celîl *

12. Hanyevî İsmâ'il ibn-i Alî gafferallahü zünûbehu ve setera uyûbehu fî'd-dünyâ *

13. ve'l-ahireh ma'a cemi'a'l-mü'minîn ve'l-mü'minât li-seneti

isnâ *

14. ve aşere ve mi'eti ve elf min-
şehr-i cemâzi'i'l-ûlâ fi *

15. yevmi'l-işrîn fi vakt *

16. i'z-zuhur *

17. şedd (sıkı bağlamak) -i bi-
tevfikî Hudâyâ li-înâm in / kitâb-ı
rûze-i se-şenbih (salı) tamâm (s.
211)

Mühür: el-Hâcc Eyyûb an-vakf-ı
haze'l-kitâb-ı şerîf (Nu. 1)

kitâb-ı acâ'ib-i mahlûkât-ı mu-
savver

bi'l-türkî tercüme olunmuşdur
istishabehu es-seyyid muham-

med/mehmed-lî

sâhibi ve mâliki el-Hâc Abdur-
rahman Ağa

... (Nu. 2)

2a.

bismillahirrahmanirrahîm

1. hamd ol mübdi'-i hakîme ki
asmânı bünyâd kıldı ve şükr ol
muhterî'-i kerîme ki zemîni mihâd
kıldı ve ânı

2. ecrâm-ı ulviyyet ile rûşen eyle-
di ve bunı ecsâm-ı sufiyyât birle
müzeyyen eyledi **beyt** ey hâlık arz ü
semâ

3. hamd ü senâ olsun sana
sun'ûnda hayrândur ukûl zâtına nice
ma'lûm ola ve efdâl-i tahiyyât-ı âlem

4. ahkâm u a'lâmu'l-hükkâm muhammed rasûlallah aleyhi's-salâvat ve's-selâm hazretine olsun-kim vâkîf-ı esrâr-ı

5. semavât ü arz ü mutalî'-i ahvâl idi bî't-tûl ve'l-arz **beyt** oldur felek nizâmını tencîmsiz bilen

6. oldur melek makâmını ta'lîmsiz bilen ve ikmâl-i teslîmât âline ve ashâbına olsunkim burûc-ı dîn ü nücûm-ı yakîn

7. idiler **beyt** âlinden on ikisi

burûc-i zemîn idi ashâbının cem'isi hod necm-i dîn idi ammâ ba'd

8. bu abd-i kesîrût-taksîr (çok kusurlu kul) akallu'l-verâ (çok korkak) serveri-i fakîr-zebân-ı kalem (dil fakiri kalem) birle şöyle takrîr ü takrîrin ânuñ ile tahrir kim

9. âftâb-ı felek-i sa'âdet ve mâhtâb-ı burc-ı siyâdet (seyyidlik burcunun parlak Ay'ı) utarid-ı akl ü pür-fitnat (kıvrak kavrayışlı aklın Merih'i) zühre-cebîn (Venüs alınlı) ü müşteri-tal'at (Jüpiter görüşlü) merîh-

10. heybet (Merih azametli) ü keyvân-rîf'at (Satürn/Zuhâl şanlı) **kıt'a** ya'nî sultân mustafâ kim yaraşuridi iklime ger ol sultân ola

11. rubu'-ı meskûnı kamu ma'mûr idüb cümle dervîş ü ganî yeksân ola her vechile kulûb-ı nâ-südde mergûb

12. ü mahbûb belki vücûdına tîg-i mîknâtîsu'l-kulûb olub **beyt** muhibb olur aña her kalb-i hâlis ânı sevmez

13. şu dil kim ola ol kalb ü kâmil ü tâlib-i kemâl ü fâzıl-ı ehl-i hâl oldı ânçün aña arz-ı kemâl kılub cürm

2b.

1. mekke-i mükerrermede zümre-i tüccârdan bir recül (bay) bezirküvâr (büyük, saygın) ve fırka-ı ahyârdan bir merd âlî mikdâr bu ma'den-i

2. meârib (ihtiyaçlar, gerekli ve istenen şeyler) ü metâlib (arzular, istekler) savâbına (tarafına) kitâbü'l-acâ'ib ve'l-garâib gönderib pes bu ehl-i fazl-ı

3. fazîlet her ameli tekmi'l etmeğe inân (dizgin)-ı himmet dönderib **beyt** dili kim yerde gökde her ne kim var

4. ola ilm-i muhîti aña şâmil imdi bu emre binâen bende-i

kemînesine fermân eyledi bu kitâbı şerh

5. ü beyân ile dedi **mesnevî** pes şuru' itdim (başladım) kitâbın şerhi-ne zâ'id (artan, eklenmiş; gereksiz) olunan içinden tarhına (atmak, çıkarmak, uzaklaştırmak; düzenlemek)

6. dahi zamm (zam, ekleme, katma) iddim fevâ'id-i gayrîden tâ ki hazz ide ânu her seyr iden bilmekli-ğim zâhir âsmân ü zemîni

7. ayn-ı behâ'im (hayvanat) görür ammâ ehl-i nazar katında ol nazâr mu'teber değildür belki fikr-i sahîh nazar-ı sârîh

8. oldur ki bunlaruñ hey'eti ve ahvâli ma'lûm olub ve her vazî'ında (koymak, yerleştirmek) esrâr-ı ilâhiyye mefhûm ola (anlaşıla)

9. hikmet-i sâni'-i mutlak (biri-cik Yaratıcı'nın hikmeti/sırrı) zâhir olub âkıl olan ni'amına (nimetleri-ne) şâkir ola ânuñçün rasûlullah

10. aleyhi's-salavitihi ve's-selâm **erini'l-eşyâ'e kemâ hiye**⁽¹⁾ diyu du'â ider idi ve her ne deñli hakk ta'âlâ

11. hazretinin masnu'âtında (sanatkârane yaratışında) fikr ziyâde ola yakîn ü îmân ü tahkîk ü iz'ân ziyâde olur

12. ânuñçün rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem buyurur **tefek্কür ... fi ...**⁽²⁾ ve ta'âkkul-i ma'kûlâtı (akla dair ilimleri düşünme, hatırlama)

13. ol kimse itmâm eder ki ulûm-ı riyâziyyâtdan (matematik ilimlerinden) haberdâr ola ve ahlâkını hüsn eylemiş

14. ve tehzîb-i nefis itmiş (nefsini temizlemiş) ola ândansoñra ânuñ basîreti gözû açılır pes her neye na-

zar eylese

15. ândan acîb nesneler görür eğer ândan ba'zını bir gayre şerh eylese ki ol ma'nâdan haberi

15. olmasa münker (günah, kabahat) olur ve bu cümledendür hıızr ve mûsâ aleyhimûs-selâm kıssası ki hakk celle ve âlâ

16. kur'ân-ı mecîdde hikâyet idübdür ve bundandur **hikâyet** mûsâ aleyhi's-selâm.

• Devam edecek

(1) Hz. Peygamber'in: "**Allahumme erine'l-eşyâ'e kemâ hiye**" (Allah'ım, bize eşyayı olduğu gibi göster) niyazının kısaltılmışı.

(2) Yıpranma sebebiyle okunamayan yerler üç nokta ile gösterilecektir.

İKTİBAS:

KARAMANLI MEHMET PAŞA VE ESERLERİ

Konya’ımızda yetişen Osmanlı sadrazamlarından birisidir. Osmanlı idaresinde bulunanlara Osmanlı dendiği gibi, Karamanoğlu idaresine bağlı olanlara Karamanlı denilirdi.

Konya, Niğde, Aksaray, Larende’den ve daha diğer Karamanoğlu illerinden yetişen birçok adamların tercüme-i hâlleri iyi araştırılmaması yüzünden İstanbul müverrihlerince her biri Karamanlı gösterildiği gibi Konyalı Mehmet Paşa da İstanbul’da Karamanlı olarak tanınmıştır. Mehmet Paşa Konya’da doğmuş ve Konya’da büyümüştür.

Konya çelebilerinden İkinci Arif Çelebi’nin oğludur. Arif Çelebi Konya postunda 26 yıl oturmuş ve 828 hicri yılında vefat etmiştir. Mehmet Paşa ilk önce müderris idi. Şeyh Mehmet, Cezeri evladından Ebülhayr Mehmet Efendi’den sonra nişancı olmuş ve sadrazam oluncaya kadar nişancı kalmıştır. İstanbul’da mahallesi ve eserleri bulunan iki Nişancı Mehmet Paşa vardır. Birisi kubbe vezirlerinden ve Kanuni devri paşalarındandır. Sadrazam olmamıştır. Buna Mehmet Paşa da derler. Fatih semtinde güzel bir camii (*Nişancı Tarihi*) adıyla basılmış bir de eseri vardır.

Diğeri de bizim Konyalı Mehmet Paşa’dır. Fatih’in son sadrazamıdır. “Ravzatü’l-ebrâr” (878)’de Mahmut Paşa’nın yerine sadrazam olduğunu yazıyor. Katip Çelebi de (882)’de Gedik Ahmet Paşa’nın hapis bulunduğu zaman yerine geçtiğini

söylüyor ki doğrusu da budur. Çünkü (886)’da Fatih’in vefatından bir gün sonra şehit edildiği kabri tarihinden ve dört sene fasılasız Sadaret mevkiinde bulunduğu da diğer müverrihlerin birleşmesinden anlaşıyor. Eğer (878)’de sadrazam olduğu rivayeti doğru olsaydı sekiz sene bu mevkide kalması icap ederdi ki bunu söyleyen bir kimse yoktur. Fatih, Gëgbuze’de vefat ettiği gün yeni padişah gelinceye kadar ölüsü haktan ve ordudan saklanmıştı. İşte o gün İshak Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Manisa Mevlevi şeyhi zade Kazasker Kasutelani efendilerin çevirdikleri dolapla yeniçeriler ayaklandırılmış ve ertesi günü Mehmet Paşa haksız olarak öldürülmüştür. İshak Paşa köle, damadı Gedik Ahmet Paşa da yeniçerilikten yetişme idiler. Bunun her ikisi de Mehmet Paşa’ya ettiklerini bulmuşlar ve en sonra onun akıbetine uğramışlardır. Mevlevi şeyhi zadenin adını ve amca zadesine karşı ayaklanmasının sebebini öğrenemedim. Fakat bunun da İshak ve Ahmet paşalar gibi bir külâh kapmak istediği şüphesizdir. Kazasker efendinin kini şu idi: Mehmet Paşa’nın sadareti ne kadar kazaskerlik makamı bir idi. Bu makamda bulunan bu zat ise çok tok sözlü bir adamdı. Mehmet Paşa’nın tedbirleriyle yapılan kanunlara karşı itiraz eder dururdu. Mehmet Paşa divanda vezir olduğu hâlde kazasker niçin bir olsun, dedi. Bu makamı Rumeli ve Anadolu kazaskerliği unvanıyla ikiye ayırdı. Rumeli’yi gene Kasutelani Mustafa Efendi’ye, Anadolu’yu da Hacı

Hüseyin zade Mehmet Efendi'ye verdi. Kasutelani Efendi maaşının değil, yalnız makamının küçülmesinden dolayı o vicdansız paşalarla birleşmiş ve Mehmet Paşa'nın ölümünü istemiştir.

Paşanın naşı Kumkapı'daki cami harimine götürülüp gömülmüştür. Bugün orada iki küçük kabristan vardır. Birisi camiin bitişiğindedir. Yanı başındaki kahveci burasına fuzuli girmek suretiyle kahvehanesini genişletmiştir. Diğeri de camiin poyraz cihetindedir. İşte Mehmet Paşa burada gömülüdür. Dört yanı demir parmaklıkla çevrilmiş olan mezarının ağaçlar ve çalılar arasında sıkışmış kalmış olduğu görülür. Dalları birbirine girmiş olan bu ağaçlardan mezarın yanına sokulup da taşlarının yazısını okumak için epeyce fedakârlık yapılmıştır. Bana yardım eden imam efendinin cübbesiyle benim ceket birkaç yerinden yırtılmıştır.

Bu mezarın baş ve ayakucunda çok güzel işlenmiş bir taş vardır. Bunların her iki yüzü de kitabelidir. Başındaki taşın iç yüzünde kendilerinin ve pederlerinin adları Mevlâna ve Hazreti Ebubekir sülalesinden oldukları yazılıdır.

Dış yüzünde de Konyalı Şeyh Vefa tarafından paşanın şehiden vefat ettiğine dair Arapça söylenmiş bir tarih vardır.

Ayakucundaki taşın iç tarafında da gene Arapça bazı cümleler de gene (886) tarihi yazılıdır. Dış yüzünde de gene böyledir. Mehmet Paşa tarafından yapılan cami yıkılmış, bu sonradan yapılmıştır. Medresesi arsa hâline gelmiş, mektebini de eski imamın ailesi ev edinmiş, çeşme ve şadırvanı mamurdur. Üzerindeki ulu çınarın o zamandan kalma olduğu söylenmektedir. (*Babalık*, 6 Ağustos 1933, s. 2.)

(*Hadikatü'l-vüzerâ*) bu zatın ilminden, şiirinden, inşasından bah-

sediyorsa da bunlara dair hiçbir örnek göstermiyor. Mevlevi Hasip Efendi de (*Vefâyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*) adlı eserinde Mehmet Paşa için bir iki satırdan fazla bir şey yazamıyor.

Ayasofya Kütüphanesi'nin (3204) ve Aşir Efendi Kütüphanesi'nin (234) namaralarında mukayyet bulunan ve değerli tarihçilerimizden Mükrimin Halil Beyefendi tarafından *Tercüme ve Tarih Encümeni Mecmuası*'nda neşredilmiş olan Osmanlı tarihine ait küçük iki eser bu sadrazam Mehmet Paşa'nındır. Birincisi Osmanlıların zuhurundan Fatih'in cülusuna, ikincisi de Fatih'in cülusundan 885 senesine kadar geçen vakaları kısaca sıralamaktadır. İkinci kısımda (Mehmet Paşa binü'l-Ârifî tevkii sıddîki) diye kendini bildirdiği hâlde Muhterem (Mükrimin Halil) Beyefendi'nin paşamızı bilememiş ve tercüme-i hâlini elde edememiş gibi görünmesi bizim gibi tarih kaynaklarından uzak kalmış olan Konyalıları araştırmaya alıştırmak için olsa gerektir. Tevkii nişancı demektir. Yukarıda da söylediğimiz veçhile paşa sadrazam oluncaya kadar bu memuriyette kalmıştır. Bu kitapların pek eski bir kâğıt üzerine o zamanın yazısı ile yazısı ile yazılmış olduğuna göre paşanın kendi el yazısı zannını vermektedir. Bunlardan daha önce yazılmış elde bir Osmanlı tarihi yoktur.

Fatih devrinde yapılan (Kanun-ı Muhammedî) Leyse Çelebi adlı bir kimsenin kaleminden çıkmış ise de kanunun her maddesine paşanın fikirleri girdiği muhakkaktır.

Kanun-ı Muhammedî'de Konya'nın hususiyetine dair çok mühim maddeler konmuştur ki, bunlar hep paşanın memleketine ait bilgileri neticesidir.

Paşanın Ali Bey adlı bir oğlu kalmış ve bunu oğlu Mustafa Efendi hakkında *Zeyl-i Atâyî*'de yalnız beş

on satırlık bir malumat yazılmıştır. Mustafa Efendi müderris imiş. Geçen yıl *Babalık*'ta tercüme-i hâli yazılmış olan Konyalı Ahaveynzade Mehmet Efendi'nin yerine (962)de Semaniye müderrisi olmuş ve senenin sonuna doğru vefat etmiştir.

(*Zeyl-i Şakaik*) bilgisinin orta ve fakat ahlakının yüksek olduğunu da ilave ediyor.

Mehmet Paşa'nın biraderi Kadı Kara Çelebi Hüsameddin Efendi'dir. Bu zat Konyalı ulemadan Kara Yakup'un damadıdır.

Bu koldan şeyhülislam, kazas-kerler ve birçok meşhur adamlar gelmişlerdi. (1100) tarihine kadar İstanbul ve Bursa'da Kara Çelebiler adıyla anılan aileler hep bunlardan-
dır.

İsmail Belig Efendi (*Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*) adlı kitabında Mehmet Paşa'nın biraderi Hüsameddin Efendi'den bahsederken iki yanlışlıkta bulunuyor. Birisi bu Hüsameddin Efendi'yi Rum Mehmet Paşa'nın biraderidir diyor.

Mehmet Paşa Rum mühtedisidir. Hüsameddin Efendi nasıl onun kardeşi olabilir.

İkincisi de Rum Mehmet Paşa'yı Fatih'in sadrazamı gösteriyor. Hâlbuki Rum Mehmet Paşa sadrazam olmamıştır. Yalnız Fatih zamanında Konya valiliğinde bulunmuştur. *Sicill-i Osmanî*'de Süreyya Bey, Mehmet Paşa'yı hasetle itham etmek istiyor. Güya kazasker Kasutelani Mustafa Efendi'nin doğruluğundan kuşkulananarak bu makamı ikiye ayırdığını sebep gösteriyor. Müverrih Murat Bey de ikiye bölünmüş bir adam olduğunu ortaya sürüyor. Güya Fatih'in vefatı üzerine yalnız veliaht olan Bayezid'i çağırması lazım gelirken küçük biraderi Sultan Cem'e de haber gönderdiğini hoş görmüyor. Bu isnadın ikisi de Mehmet Paşa'yı kirletmez ve küçültmez. Bir kere Kasutelani'nin elinden ekmeğini almamıştır. Hâlbuki o, bunun canını alanlarla birleşmiştir. Cem tarafını çalması ve gizlice adam yollaması da Mehmet Paşa'nın ikiye bölünmüş değil, temiz vicdanlı ilme, kemale bağlı iyi bir adam olduğunu göstermez mi?

*İstanbul Türk ve İslam Müzesi
Müdür Muavini*

Hamdizade Abdülkadir
(*Babalık*, 13 Ağustos 1933, s. 2.)

Aczimin Giryesi

Şiir...

Şiir bir gözyaşıdır; yumuşatır taş gönülleri,
Kaldırır gözden perdeyi, siler kulaktaki pası.
Şiir nehri çağlayıp, yeşerince hayat bahçesi,
Gözler görür en güzeli, kulaklar duyar hoş sesi.

Ahmet Sevgi